

Toelichting op subsidieregeling onderzoeksjournalistiek – Stimuleringsfonds voor de Journalistiek

I. Algemeen

In zijn brief van 17 november 2017 aan de Tweede Kamer, schrijft de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media, Arie Slob, over de uitdagingen voor de journalistiek en mediabedrijven op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Hij pleit in die brief voor 'ruimte voor onafhankelijke onderzoeksjournalistiek'. Deze vorm van journalistiek staat onder druk, maar is volgens de minister van vitaal belang voor de controlerende taak die de journalistiek heeft. Als één van de maatregelen om dat te bevorderen staat in het regeerakkoord dat het kabinet jaarlijks € 5 miljoen uittrekt voor de bevordering van onderzoeksjournalistiek.

Het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek onderschrijft de visie van de minister van harte. Juist onderzoeksjournalistiek richt zich op nieuws dat verborgen is, of zich op zijn minst niet opdringt. Nieuws wellicht waarvan betrokkenen menen dat het verborgen moet blijven, of hopen dat het verborgen blijft. Nieuws dat pas nieuws wordt als het aan de oppervlakte komt, of als er nieuwe, slimme of niet voor de hand liggende verbanden worden gelegd. Nieuws waar naar gezocht moet worden, dat slechts dankzij journalistiek onderzoek wordt gevonden en gepubliceerd. Je zou op basis daarvan onderzoeksjournalistiek kunnen definiëren als de vaardigheid om – gedreven door nieuwsgierigheid – relevant nieuws aan het licht te brengen op basis van journalistieke principes, in combinatie met vasthoudendheid en analyserend vermogen in de breedste zin. De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) onderscheidt daarbij opsporing, toetsing en signalering als 'soorten' van onderzoeksjournalistiek. Al deze soorten hebben gemeen, dat er voor dit type journalistiek speciale vaardigheden zijn vereist en dat het dikwijls gaat om thema's en onderwerpen die gemiddeld meer tijd vergen om de verhalen 'rond' te krijgen. Het is belangrijk dat aan die voorwaarden - vaardigheden en tijd - wordt voldaan, omdat onderzoeksjournalistiek zich doorgaans richt op onderwerpen met een groot maatschappelijk belang. Juist dan mag worden verwacht dat dat nieuws op zorgvuldige en professionele wijze wordt vergaard en gepubliceerd.

Je zou onderzoeksjournalistiek een dure vorm van journalistiek kunnen noemen. Eén of meerdere journalisten en wellicht ook specialisten en vormgevers zijn relatief lang bezig om een nieuwsfeit, of een reeks van nieuwsfeiten aan het licht te brengen, te analyseren, te checken en klaar te maken voor publicatie. In een periode waar journalistiek onder druk staat, wegen de investeringen die door mediaorganisaties moeten worden gedaan om dit soort van diepgravende journalistiek mogelijk te maken extra zwaar.

Onderzoeksjournalistiek wordt snel geassocieerd met het opdiepen van schandalen. Maar belangrijker is het besef dat er in Nederland een cultuur bestaat die het journalisten mogelijk maakt om – zoals de journalist van de 20e eeuw Henk Hofland het noemde – tegels te lichten. Of, zoals een wethouder zei in het kader van een door het Stimuleringsfonds uitgevoerd onderzoek naar nieuws in de regio: "Niet zozeer het feit dat wat ik doe voortdurend wordt gecontroleerd, maar het feit dat wat ik doe voortdurend kán worden gecontroleerd, is bepalend voor mijn handelen." Verdeeld over twee aanvraagrondes zal per jaar 2,9 miljoen euro van de door het kabinet gereserveerde 5 miljoen euro besteed worden via het Stimuleringsfonds. Het Stimuleringsfonds stelt zich met dit geld ten doel de infrastructuur op het gebied van onderzoeksjournalistiek structureel te versterken. Daarmee wil het Stimuleringsfonds een bijdrage leveren aan de oprichting, uitbreiding en professionalisering van onderzoeksredacties in Nederland. Voor een belangrijk deel ligt de focus hierbinnen op regionale en lokale initiatieven en ontwikkeling. "Juist vanwege de controlerende functie van journalistiek is regionale en lokale journalistiek zo belangrijk. Burgers moeten in staat zijn zich goed te informeren over wat er gebeurt in hun regio.", aldus de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs, Arie Slob,

in zijn brief aan de Tweede Kamer van 22 juni 2018. Met onderhavige regeling stelt het Stimuleringsfonds de doelen en voorwaarden voor het verstrekken van subsidie vast. De regeling is primair gericht op projecten voor het oprichten, samenstellen dan wel uitbreiden van een onderzoeksredactie. Alles binnen een project dient te zijn gericht op duurzame verbetering van de landelijke, regionale of lokale journalistieke infrastructuur in Nederland door middel van journalistiek onderzoek. Projecten komen alleen dan in aanmerking wanneer aangetoond is dat nieuwe producten, diensten, platforms of bedrijfsmodellen die worden gerealiseerd, exclusief zijn gericht op het opzetten of verbeteren van de wijze waarop binnen de betrokken organisaties journalistiek onderzoek wordt bedreven. Met de regeling wil het Stimuleringsfonds namelijk niet alleen onderzoeksjournalistiek als zodanig bevorderen, maar ook handvatten biedt om de journalistieke infrastructuur voor onderzoeksjournalistiek nieuwe impulsen te geven, nieuwe onderzoeksmethoden aan te reiken en de presentatie van de resultaten te vernieuwen en te verbeteren. De regeling staat open voor partijen die zich toeleggen op nieuwsgaring en -productie en kunnen bogen op een professioneel georganiseerd apparaat, waarbinnen voor journalistiek cruciale waarden als betrouwbaarheid, onafhankelijkheid en evenwichtigheid uitgangspunt zijn. Tegelijkertijd is de regeling bedoeld om ruimte te bieden aan samenwerking met individuen of partijen die een vanuit een andere dan puur journalistieke discipline kunnen bijdragen aan de verbetering van journalistiek onderzoek. Daarbij valt naast bijvoorbeeld particuliere nieuwssites (hyperlocals) ook te denken aan bibliotheken, ICTbedrijven en -deskundigen en deskundigen op het gebied van storytelling, vormgeving en 'big data'. Voorwaarde binnen zo'n constructie is, dat een professioneel georganiseerde partij binnen dat verband de rol van opdrachtgever op zich neemt.

II. Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Onderdeel a. Het begrip onderzoeksjournalistiek

De beschikbare subsidiegelden zijn bestemd voor de bevordering van onderzoeksjournalistiek. Het is nodig dat op zijn minst duiding wordt gegeven aan wat onder onderzoeksjournalistiek verstaan moet worden om besluiten te kunnen nemen over welke projecten al dan niet voor een bijdrage in aanmerking komen. Er bestaan uiteenlopende definities voor het begrip onderzoeksjournalistiek, zowel in de wetenschap als in de journalistieke praktijk. Onafhankelijk, onderzoekend, kritisch en diepgravend zijn terugkerende termen daarbij. In de twee pilotjaren van deze regeling hanteert het Stimuleringsfonds een brede definitie, om op die manier een diversiteit aan aanvragen te faciliteren. Maar dat betekent niet dat alle journalistiek zonder meer onder deze term valt. Het ijkpunt dat het Stimuleringsfonds hanteert is de definitie van Henri Beunders (onderzoek DSP-groep). Voor een inbedding daarvan verwijzen we ook naar de toelichting die Nel Ruigrok heeft gegeven, mede naar aanleiding van een gesprek hierover met het werkveld.

Onderdeel b. De begrippen regionaal en lokaal

Binnen de regeling is bepaald dat 75 procent van de beschikbare subsidiegelden ten goede moet komen aan regionale en lokale onderzoeksjournalistiek. Vaak wordt de regio gezien als het deel van Nederland dat buiten de Randstad of buiten de grote steden ligt. Het Stimuleringsfonds hanteert een definitie die uitgaat van een niet-landelijk aaneengesloten geografisch gebied met een bepaalde taalkundige, culturele, demografische of institutionele samenhang. Regionaal en lokaal gerichte onderzoeksjournalistiek bedient het publiek binnen zo'n eenheid. Dat neemt niet weg dat de impact van journalistiek onderzoek uiteindelijk landelijk kan zijn. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat Amsterdam net zo regionaal kan zijn als Enschede of Surhuisterveen.

Artikel 2

De regeling is bedoeld voor het bevorderen en vernieuwen van onderzoeksjournalist en dient geen middel voor aanvragers te zijn om de kosten van bestaande activiteiten die al tot de standaard bedrijfsvoering horen te dekken met subsidie. Subsidieverlening vindt dus plaats in het kader van projecten voor structurele verbetering van onderzoeksjournalistiek en is dus geen kale loonkostensubsidie. Er dient een duidelijk, aantoonbaar, verschil te zijn in activiteiten en daarbij behorende kosten. De regeling staat open voor partijen die bereid zijn aantoonbaar een inspanning te leveren gericht op het bedrijven en ontwikkelen van onderzoeksjournalistiek. Die inspanning vertaalt zich op z'n minst in het oprichten of uitbreiden van een redactie die zich richt op werkzaamheden binnen de onderzoeksjournalistiek. Op grond van de regeling is subsidie beschikbaar voor:

- a. het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen; en
- b. bijkomende activiteiten die van toegevoegde waarde zijn voor een project investeringen in techniek, opleidingen etc.

Het creëren van nieuw arbeidsplaatsen kan op twee manieren: er worden geheel nieuwe formatieplaatsen gecreëerd voor nieuwe medewerkers die zich helemaal gaan bezig houden met onderzoeksjournalistiek, of bestaande medewerkers gaan zich helemaal toeleggen op onderzoeksjournalistiek en voor de daardoor vrijvallende plekken worden nieuwe journalistieke medewerkers aangetrokken. Het is ook mogelijk dat op de nieuwe formatieplaatsen specialisten uit andere disciplines, bijvoorbeeld ICT-expert of WOB-deskundigen, geplaatst worden zonder wie onderzoeksjournalistiek niet goed mogelijk is. Hiermee wil het Stimuleringsfonds multidisciplinair werken stimuleren.

Bij onderdeel b gaat het om aanvullende subsidies voor een project, bijvoorbeeld voor bijkomende investeringen in techniek of opleidingen, het tijdelijk invliegen van bepaalde specifieke arbeidskrachten, of de aanschaf van bepaalde producten, diensten of tools die tijdens een project van toegevoegde waarde worden geacht. Het is niet noodzakelijk dat nieuwe medewerkers op basis van een arbeidsovereenkomst worden aangenomen. Dat kan het geval zijn, maar de regeling staat ook open voor het aantrekken van zzp'ers en freelancers. Wel is het daarbij noodzakelijk om middels een overeenkomst vast te stellen voor hoeveel uur zij aan de slag gaan. Aanvragers kunnen soms huiverig zijn om meteen een dienstverband aan te gaan en veel mensen die werkzaam zijn in de journalistieke sector geven er de voorkeur aan om als zelfstandige of op freelancebasis te werken. Om die reden wordt gesproken van "te werk stellen" in plaats van "in dienst nemen" of "aanstellen". Voorwaarde voor het ontvangen van een financiële bijdrage aan een arbeidsplaats is hierbij dat medewerkers boven de huidige bezetting worden aangenomen. Voor reeds lopende projecten geldt hierbij de bezetting ten opzichte van 31 december 2018. Voor nieuwe projecten geldt hierbij dat gekeken wordt naar de bezetting tot aan 31 december 2019.

Artikel 3

Dit artikel regelt de subsidieplafonds. Het eerste lid regelt de algemene subsidieplafonds voor de twee subsidievormen van artikel 2, onderdelen a en b. Onderdeel c geeft een bedrag aan waarmee onderdeel wordt aangevuld op basis van wat er over is qua middelen vanuit het afgelopen jaar. Het tweede lid bepaalt de intentie dat van de subsidie voor het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen, 75 procent bestemd is voor regionale en lokale projecten en 25 procent voor landelijke projecten. Het derde lid bepaalt de maximale subsidie per project. Het vierde lid stelt de maximale bijdragen per nieuw te creëren arbeidsplaats vast. In het geval bestaande werknemers ingezet worden voor onderzoeksjournalistiek en vervangen dienen te worden geldt een vorm van matching. De aanvrager

is verantwoordelijk voor een passende beloning van de nieuwe medewerkers, waarin maximaal € 1750 per maand wordt bijgedragen. Hierbij geldt een hardheidsclausule: als een aanvrager kan aantonen dat hij niet voldoende middelen heeft kan het Stimuleringsfonds een hogere subsidie dan € 1750 toekennen, zodat ook kleinschalige projecten op lokaal niveau een kans hebben. De regeling gaat uit van voltijds arbeidsplaatsen, maar sluit niet uit dat medewerkers in deeltijd worden aangetrokken. In dat geval gelden uiteraard naar rato lagere maandbedragen.

Artikelen 4 en 5

De regeling is gericht op structurele versterking van de infrastructuur voor onderzoeksjournalistiek. Journalistieke partijen - landelijk, regionaal en lokaal, publiek en privaat - worden uitgedaagd om, zo mogelijk binnen een samenwerkingsverband, de basis te leggen voor een redactie die in staat is – en daarvoor exclusief wordt ingezet – om niet alleen onderzoeksjournalistiek te bedrijven, maar op dat terrein ook deskundigheid te vergaren en ontwikkelen. Aanvragen kunnen daarom ingediend worden door zowel individuele partijen als samenwerkingsverbanden. Er moet wel sprake zijn van een professionele organisatie die voldoet aan enkele formele eisen. Dit betekent dat aanvragers het Stimuleringsfonds een bewijs overleggen van de rechtsvorm van de organisatie en een KvK inschrijving. Verder zal de aanvraag aan het door het Stimuleringsfonds voorgeschreven format en de door het Stimuleringsfonds vastgestelde inhoudelijke vereisten moeten voldoen.

Artikelen 7, 8 en 9

Deze artikelen regelen de wijze waarop het Stimuleringsfonds de beschikbare subsidiegelden bedoeld in artikel 2, tweede lid verdeelt.

Nadat aanvragen zijn beoordeeld op volledigheid (artikel 6), worden de toegelaten aanvragen voor subsidie als bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel a, beoordeeld op basis van kwaliteit. Het Stimuleringsfonds beslist daarom gelijktijdig op alle aanvragen. Elke aanvraag wordt eerst getoetst aan de randvoorwaarden van artikel 8, tweede lid. Allereerst moet duidelijk zijn dat het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen onderdeel is van een project dat dient om onderzoeksjournalistiek structureel te verbeteren. Het te hooi en te gras op incidentele basis aantrekken van medewerkers is onvoldoende. Er moet een plan en een visie achter zitten. Ten tweede moet het project geleid worden door een kundige professional. Vanuit eerdere ervaring met de 'Regeling Journalistieke Samenwerking' en uit gesprekken met de sector is naar voren gekomen hoe belangrijk gedegen projectleiding is bij de totstandkoming en versterking van redacties en samenwerking. De aanvrager dient te beschikken over een eindverantwoordelijke die aantoonbaar in staat is zowel inhoudelijk als organisatorisch het project in goede banen te leiden en zich committeert aan de werkwijze van het fonds. In het geval dat aanvragers op het moment van de aanvraag (nog) niet beschikken over een dergelijke projectleider, dan kunnen zij in overleg treden met het Stimuleringsfonds over de invulling van deze positie. Ten derde wordt als eis gesteld dat de aanvrager zorg draagt voor passende beloning van de medewerkers. Het Stimuleringsfonds legt de verantwoordelijkheid nadrukkelijk bij de aanvrager en verleent alleen een bijdrage tot een bepaald maximum. Dit voorkomt dat aanvragers de subsidie misbruiken om medewerkers voor een appel en een ei te werk te stellen. Aanvragen die door de toets op de randvoorwaarden komen, worden vervolgens beoordeeld op kwalitatieve criteria van artikel 8, derde lid. De criteria wegen allen even zwaar. Op elk van deze criteria wordt een score van 1 tot 5 toegekend. Het totaal van deze scores bepaalt de eindscore. Op basis daarvan bepaalt het Stimuleringsfonds een rangorde in de aanvragen die de volgorde van subsidievaststelling

bepaalt. Aanvragen voor verlenging in 2020 van lopende projecten die zijn begonnen in het kader van de regeling Onderzoeksjournalistiek 2018 zullen op basis van dezelfde randvoorwaarden en criteria beoordeeld worden als nieuwe aanvragen binnen de regeling Onderzoeksjournalistiek 2019.

Artikel 12

Dit artikel regelt hoe gehonoreerde projecten en het Stimuleringsfonds samenwerken en elkaar informeren over de geboekte voortgang. Het volgende is goed om daar bij toe te lichten. We subsidiëren de duurzame ontwikkeling van redacties, niet zozeer de productie van artikelen an sich. We gaan uit van een open samenwerking en werkrelatie tussen u en ons fonds. We verwachten commitment, openheid en eerlijkheid; u mag van ons hetzelfde verwachten. Het wat ons betreft niet de bedoeling om een vooruitgedacht plan uit te voeren, maar zo veel mogelijk te leren en plannen aan te passen wanneer dit zinvol blijkt. Naast het geven van geld, zetten we actief in op het aanreiken van coaching en kennis, met name op het gebied van project management en impact/verspreidingsstrategie. We werken in sprints van 8 weken, waarbij we elke 8 weken samen komen om doelstellingen voor de komende periode te overleggen en te evalueren. Ons uitgangspunt voor samenwerking is om met elkaar in een relatief korte periode zo veel mogelijk te leren, waarbij wij ons best doen om zo goed mogelijk te begrijpen wat teams nodig hebben en ditgeen waar mogelijk aan te reiken.